

Józan esti tervek egy meddő órán

Magam vagyok, nagyon. Nem tudom, szoktál-e gondolni erre? – Rámesteledett ma is, ám messze még az éjszaka, van még időm, hogy felkészüljek rá. – Elhatároztam, lázas polip-karjait türelmesen és szelíden, újra és újra, lefejtem majd testemről. Ha kell, hajnalig birkózom majd vele, de nem fogok többé elmerülni a vágy izzó bugyraiban. – A parázsló sötétben nem fogom többé felidézni a hangod, mondataid. Alakod. – Mert piccsé változott miattad az ágyam, s pribékek ólálkodnak a házunk körül. Dorisz kutyánk hűségesen ugatja őket, mire én még inkább félek. Néha annyira félek, hogy fel kell kelnem. Ülök a lámpafényben, szívom, ki tudja hanyadik cigarettám, s várom, jöjjön, aminek jönnie kell. – Nos, ennek vége lesz. Mélyen magamba rejtelek; majd találok számodra magamban egy biztonságos rejteket. – Hozzáférhetetlenné teszlek a magam számára is. – Így talán elviselhetőbb lesz, hogy nem lehetek Veled, nem lehetsz velem. Így talán elviselhetőbb lesz a remény. – Napközben szép szerelmes verseket fogok majd írni, ha sikerül. – Nem Rólad és rólam; magáról a szerelemről. A csodás szerelemről, amiről majdnem lemondtam már, s most ismerni szeretném. – Ha hiába várnálak, így is iszonyú lesz. Ha hiába várnálak, az a halálom lesz, de én nem veszem majd észre.

Palics, 1996. január 17.

Óh, a szeretők!

„Siehe, da rief ich die Liebende.”
(R. M. Rilke: *Die siebente Elegie*)

Óh, a szeretők! A létezés
koronázatlan királyai. A *fenséges itt-lét*
rövidtávfutói. Szemükben
az önelvesztés s a birtoklás
ragadozó, mézédés szédületével.
Mindent és semmit sem akarva már.
Csak ezt: az érinthető
l'art pour l'art varázst.

Fekete párducai elsüllyedt vadonoknak,
hol az árnyak, a világos és sötét formák
fátyolszerűen váltják egymást a recehártján,
s a zsákmány elvéthetetlen mégis.

Óh, a szeretők! E nagy hírű érzés kóbor
lovagjai! A szűkülő időből, újra meg újra,
kihasítanak egy parányi részt. Hogy
láthassák magukat a másik tekintetében.
Gyönyörködve a látványban,
megbizonyosodjanak valamiről.
Mielőtt elmerülnének. A nem-létben.
A Kintben. A *Nem-Tudni-Hovában*.*

Palics, 1997. január

* Tandori Dezső fordítása

Újvidék, 1997. január 13.

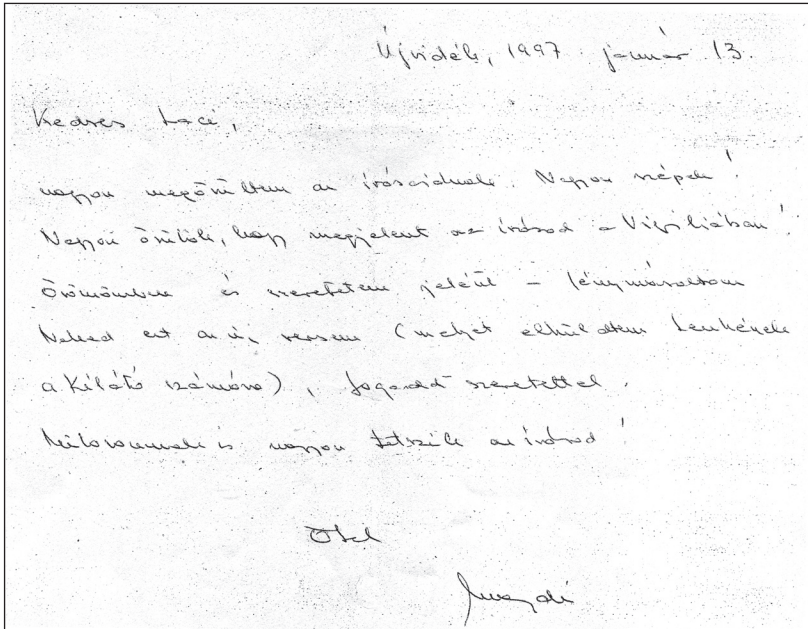
Kedves Laci,

nagyon megörültem az írásaidnak. Nagyon szépek! Nagyon örülök, hogy megjelent az írásod a Vigiliában! Örömben és szeretetem jeléül – fénymásoltam Neked ezt az új versem (melyet elküldtem Lenkének a Kilátó számára), fogadd szeretettel.

Milovannak is nagyon tetszik az írásod!

Ölel

Magdi

Levél Gerold Lászlóhoz

A költőkről és a költészetről

Részlet

„Egy angyal jár az éji kertben, s nem alhatom.
A tündöklő holdvilágban, akárha reflektorfényben,
jár-kelek a csillagtalan ég alatt.
[...] Megáll
egy tujafa tetején. Csak áll és áll és nézelődik.
– Rezeg palástja a holdvilágban, palástja-e vagy
a két szárnya. Megtudnám, ha elszállna. – Rezeg
a tujafa lombja is. Ragyog a tujafa lombja is. –”

Elmesélem nektek, mit látok a Földön...

Alkalmi beszélgetés a *Palicsi versek* szerzőjével, Danyi Magdolnával

Ragyogó zöld park most Palics, tenyerén a „tündéri” tóval. Amerre csak nézel, burjánzik a lomb, a fény, az élet. Danyi Magdiék kertjének hosszú kerítésén végigfutott a lilaakác. Súlyos virágfürtjei bódítóan illatoznak, uralkodnak az egész teret. Jobbra duzzadó lombú tuják, százéves fenyők, rajtuk füttyögő feketerigók. Néhány lépcsőfok magasából egy dallamos hang szól le hozzánk: „Feljöttök, ugye?!” A frissen Híd-díjas költő szobájában „művés” rend. Az asztalon orgonacsokor és más apró „lírai” részletek. Körül könyvek. Címlapjával szembefordítva néhány: Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky, Bartók, Kassák, Tandori... Oldalt „minőségi” lemezek és egy-

két palack jóféle bor. Belekortyolunk egy vérvörösbe. Aztán kinézek az ablakon, és megszólalok: – Az élet szép.

– Szép – mondja Danyi Magdolna természetesen és egyszerűen. – Maga a létezés csodálatos. Nézd meg ezeket a fákat! – És visszacseng fülemben a Hid-díjas vers:

*„Mióta vagyok, a példaképeim. Egy kertben
nöttem föl, öreg szilvafák, barackfák,
meggyfák, cseresznyék, almafák [...] között.
Csak ültem tövükben
s ágaik között. S voltam. [...]
Hasonlítani hozzájuk, mindig ezt akartam.
A nyugalmuk, a tökéletességük vonzott,
a megbonthatatlan béke, mi árad belőlük,
a természetességük, amin gondolkozni se lehet.
Ahogy teszik, amit tenniük kell...”*

Itt nevelkedtél föl ebben a kertben, ebben a házban, ebben a tájban. Mondhatom, szerencséd volt.

– Mint a *Palicsi versek* fülszövegében is említem: életem kivételes ajándékának tartom, hogy Palicson születtem és hogy itt nőttem föl. Akárcsak Nemes Nagy Ágnes, aki a legszebb magyar verseket írta a fákról, engem is írásra készítették a fák. Mert csodálatosak. Ahogy megújulnak s egyetértésben élnek egymás mellett... Én örökké szeretnék élni, vagy legalább száz évig, s akkor egy életemben biztosan botanikus lennék. Tudod, hogy a növények beszélnek is? Sugárzásokkal. Élnek... Egyébként a növények életében sem csak az idill van jelen. A gyönyörű lilaakác például elfojtotta a diófánkat. Ezt is tudjuk. És azt is, hogy ha egy jóllakott oroszánba botlunk a prérin, az ránk se hederít. Az állat meg a növény azért öl, hogy ne haljon éhen. Nem azért, amiért az ember...

A díjazott verseid is épp olyanok, mint a „szép komoly” lombos fák. S ami örvendetesen új ebben a kötetedben: soraidon – mindennek ellenére – átsüt egyfajta mediterrán életérzés, életigenlés, derű.

– Igen. Örülök, hogy ezt észrevetted. Mindenesetre én valóban itthon vagyok Palicson. Az adai születésű anyám és a kishegyesi–topolyai születésű apám eladták az ottani birtokaikat, hogy ezt a házat fölépíthessék. Mielőtt befejezték volna, apám 53-ban meghalt. A kiszuperált versenyló, amit hajtott, megijedt egy hóbuckától, és fölfordította a homokfutót, amin anyámmal ültek. Anyám értelmes, erős és hithű asszony volt. Egy-

maga fölnevelt, kiiskoláztatott három gyereket. Olyan időkben, amikor úgyszintén nem volt könnyű. A meghagyott földjeink bérletéből meg a gyümölcsösünkéből, kertünkéből éltünk. A kert mindig nagyon szép volt. Anyám szerette a virágokat, naphosszat kint dolgozott, én pedig három-négy éves kislánycént a margarétabokrok és a fák sátora alatt játszottam, s édesapámról meg a halálról gondolkodtam. (Otthon ugyanis nem volt szabad beszélni róla, anyám tíz évig gyászolta apámat.) Szóval egyszerre „bejött” a nagyon szép és az, hogy „gondolkodj”. És voltak az ötvenes évek mindennapjai, amikor sorban álltunk csomagért.

Viszont élt itt néhány, valamikor jómódú család, a miénket is beleértve, amelyekben nem az elkeseredés uralkodott el, hanem az, hogy „megélni a jég hátán is”, és egyfajta fölény, állítván, hogy egykor a béreseink jobban éltek, mint akkoriban mi mindannyian. Anyám nem sajnálta a földet. Tudomásul vette: ez van. Nem volt benne semmilyen ellenségesség. Ami viszont nekem az iskolában már problémát okozott, amitől egy kicsit szenvedtem, amin gondolkodnom kellett: a tanáraink nem akartak ugyan mindenáron, ortodoxként, átnevelni bennünket, de azt azért megtanultuk, hogy van munkásosztály, ilyen-olyan osztály, és én sehogy sem tudtam magam elhelyezni, hogy én akkor hova tartozom. Nekünk volt földünk, de nem dolgoztunk rajta, bérlőkkel műveltették, parasztok nem voltunk tehát, polgár sem voltam, nemes sem... Szóval identitászavarokkal küszködtem, önkereséssel. Végül mégiscsak oda jutottam, hogy „te az vagy, aki vagy”. Anyámnak két utasítása volt számomra. Az egyik, hogy tanulj, a másik, hogy jó legyél. Én általános iskolás koromban szerbiai szinten helyezést értem el egy november 29-ére kiírt pályázaton. A Pliva vízésese mesél címmel kellett fogalmazni. Anyám írta meg helyettem. (Akárcsak az első versemet is, mert bárhogy igyekeztem is, sehogy sem tudtam rímes versbe szedni a mondanivalómat, mint ahogyan ma sem. A napokban azért a kezembe akadt egy ritka rímes próbálkozásom, nem tudom, hány éves koromban írhattam, így hangzik: „Kár, hogy nem vagyok szép. / Ha szép lennék, lehetnék egy dáma / egy hottentotta király udvarába.” Nos, ez csak próbálkozás maradt.) Szóval volt abban a helyezést elért fogalmazásban egy ilyen mondat: „És ott állom meg a helyem, ahova majd az élet állít.” Ez, legalábbis a tanárnő így mondta, nagyon tetszett Belgrádban. És én is csodálkoztam, hogy az én Török lány édesanyám milyen jó, „szocialista” mondatokat tud írni. Utólag visszagondolva tudom, hogy ez nem is szocialista mondat volt, hanem pont egy Török lányé. Aki valóban ott állta meg a helyét, ahova az élet állította, és jól nevelte a gyerekeit. Neki köszönhetem, hogy én most itt beszélgetek veled... Hogy tudott ő felnevelni bennünket, nem tudom, de megoldotta. Az volt az elve, hogy az olcsó a drága. Nekem

tehát mindig a legjobb cipőmnek kellett lennie, a legjobb ruhámnak, nem volt tíz cipóm, ruhám, de ami volt, annak szépnek kellett lennie. Anyám valószínűleg a hitének köszönhette, hogy ilyen erős tudott lenni.

Új verseid között feltűnően sok az „istenes”. Feltételezem, hogy nem az újonnan megtértek közé tartozol.

– Én gyerekkoromban meggyőződéses hívő voltam. Egy csodálatos esperes atya élt akkor Palicson, akit apámként szerettem, s amikor kedvem volt, elmentem hozzá kérdezni, beszélgetni. Nagyon szép és komoly dolgokat tudott nekem mondani. Te nagyon sokat fogsz majd tanulni, s el fogsz majd távolodni Istentől, mondta egyszer, de Jézust szereted? Róla soha ne feledkezz meg! Számomra Jézus valóban példakép maradt.

Isten engem mindig foglalkoztatott. A Bibliát mindig is olvastam. Nem gondolkodó ember az, akit Isten léte nem foglalkoztat. Azt nem volt nehéz elfogadni, hogy Isten létezik. Egyrészt, mert mélyen gyökereztek bennem a gyerekkori nevelés nyomai, másrészt gondolkodva sem volt nehéz elfogadni a létezését, hiszen a világmindenség harmonikus egészként működik, és kell legyen valami, ami működteti. Isten centrális kérdés a filozófia számára is, ezt „mindenevőként”, tanulmányaim során végig tapasztaltam.

Amikor visszajöttél Németországból, ahol posztgraduális tanulmányaidat folytattad, s ahol, úgy mondtad, jól érezted magad, egy hanyatló, majd egy teljes krachot szenvedett országba érkeztél vissza. Gyakoriak voltak a depressziós hangulataid, 91-ben elvesztetted édesanyádat. Kétségbeesésedben kapaszkodtál oly „látványosan” a verseidben Istenbe?

– Is. Éjszakáinként gyakran álmodtam akkor esperes atyával, a pszichém kapaszkodott öntudatlanul belé. Imádkozz, mondta mindig, amit én nem tudtam. Darwin is imádkozott. Pedig belénk azt sulykolták az iskolában, hogy fehéren-feketén Darwin bizonyította be Isten nem létezését. És Einstein is imádkozott. Aki el tudta képzelni a végtelent és tudott a végtelenben gondolkodni. Hittel hitte, hogy Istennek léteznie kell. Isten nem egy személy, hanem létezik egy isteni erő, amit a modern teológia pontosan értelmezni tud. Isten élni tanít. Ő valójában az az erkölcs, az a magatartás, amire édesanyám is mindig figyelmeztetett: kislányom, jó legyél.

Tudatos idealistaként vallom, hogy ha lemondunk arról, hogy higgyünk az emberben, mindenről lemondunk. Kétezer éves történelmünk negatív tapasztalatokat mutat ugyan. Jóllehet csúcstechnológiát ért el az ember, a tudomány nem fejlődhet olyan gyorsan, amilyen tempóban mi tönkretesszük a Földet. Tudatos idealistaként vallom, hogy az agresszi-

vitás, a gonoszság: betegség. Az egészséges ember nem a másik kárára, hanem a másikkal együtt akar emberi életet élni. Amikor az ember az embernek nem farkasa. Az ember önző. Az ember gyilkos. Holott értelmes lények vagyunk és élni akarunk... Ahhoz, hogy megváltozzon a világ, Jézus törvényeit követő emberek kellene.

Rilke és Nemes Nagy Ágnes után magad is megfogalmaztad a te angyal-képedet. S ez, úgy érzem, számodra nagy dolog...

– Igen. Pszichikailag is, gondolatilag is. Minden angyal iszonyú, idézi Rilkét Nemes Nagy Ágnes. Mert az angyal az Isten küldötte. Maga az Isten pedig a számunkra félelmetes, felfoghatatlan mindenség irányítója. Tehát maga az abszolútum ténye az „iszonyú”, a félelmetes. Mi ugyanis egyedi, bezárt lények vagyunk, nem tudjuk fölfogni az isteni erő végtelenségét, amely a világmindenséget működteti. Az én angyalom esetében a kiindulópont az, mennyire szép a Föld, az ember viszont értelmes lényként mindent megtesz, hogy tönkretégye.

Aki hisz, az eleve jobb és boldogabb?

– Aki eljut odáig, hogy hisz, az sem mentesül a kételyektől. És nem élhet eufóriában. A hit nem véd meg a napi problémáktól. Viszont ad egy olyan érzést, egy olyan tudatot, hogy igenis nem hiábavaló az élet, van értelme. A szenvedésnek is. Nem vagyok mazochista, tiltakozom minden megaláztatás ellen, nem vagyok aszkéta típus; a hit megadja olykor az érzését annak, hogy Isten velem van. Sokkolhatnak és sokkolnak is gyakran a dolgok. Elveszítheted a belső egyensúlyodat is. De nem érzed az elidegenültséget, azt az iszonyatos belső ürességet. A depressziós korszakomban kettőt nem tudtam: a magam számára fölfogni Istent és átélni a hitet. Ezért „hallgattam” a verseimben.

Ma viszont – méltatód, Nádas Péter szerint – „kiáltozol”...

– Szerintem a határ a régebbi és az újabb verseim között nem olyan éles. Korábbi verseim zártabbak voltak, ezek viszont nyitottabbak.

Hogyan született meg a Nemes Nagy Ágneshez címzett nagyszerű versciklusod?

– Heteken át céduláztam Nemes Nagy Ágnes *A Föld emlékei* című kötetét, tanulmányt ígértem ugyanis róla a *Hídnak*. De nem tudtam megírni. Túl közeli volt hozzám az ő költészete. Aztán megpróbáltam megfogalmazni a magam legkínzóbb kérdéseit, és közben láttatni is Nemes Nagy Ágnes költészetét. Megpróbáltam versben megoldani azt, amit tanulmányban nem sikerült. Eredetileg verstanulmány akart lenni, de az sem ment. A fákról írva rájöttem, nekem fontosabb, hogy Palicsról beszéljek, a mi fáinkról...

Mért oly fontos a számodra Palics?

– Mert a szülőhelyem. Ahol az ember sosem lehet teljesen szerencsétlen. Érdekes, hogy amerre eddig csak jártam, éltem, mindenütt jól tudtam érezni magam, mivel civilizált emberi világ vett körül, de azért mindenütt voltak rossz pillanatok. Másutt másként éled át a magányt, mint a szülőföldeden. Ott földhöz ver. Másutt nincs gyökered. Nagyon fontos az, hogy az embernek gyökere legyen. Itt van ama kő, amibe belebotlottam, ide köt a gyerekkorom. Innen száműzhetnek, agyonverhetnek, de hogy itthon vagyok, azt az érzést nem veheti el tőlem senki sem. Ha nincs fizetés, az itt is ugyanolyan kellemetlen, persze.

Elég ritkán szólalsz meg versben. Költőnek vagy tanulmányírónak tartod-e magad?

– Két műfajú embernek. Költőnek és tanulmányírónak. Pontosan ez kell nekem. Az alkatiságomnak, úgy látszik, ez felel meg. A tanulmányban egzaktan kell gondolkodni, a tanulmány rendkívül szigorú módszertannal dolgozik, a szövegten mindenképpen...

De hát a verseidet is rettentő szigorú módszertannal, kristálytisztan, mondhatni tanulmányírói logikával építéd föl...

– Igen, de a vers az mégis más, ott a személyes szabadságomat élem ki, fegyelmezetten.

Térjünk vissza Bielefeldre, ahol nagyon jól érezted magad, mégis visszajöttél. Miért?

– Mindig is haza akartam jönni. A professzoraim szintén erre biztattak. Mindent meg lehet oldani, mondták, csak egyetlen dolgot nem: hogy német nyelven költészetet írhasson. A nyelvváltáshoz nem elég fiatal. Ez csak nagyon keveseknek sikerült. Ők tudták, hogy jó verseket írok, de azt is, hogy azért nem vagyok Beckett. Haza akartam jönni. És hazajöttem a hatóság áramszünetekre, és hazajöttem a „szocializmus”-ra, amit már szinte elfelejtettem. És sokáig nem tudtam visszaszokni. Szerencsére volt egy jó munkahelyem, a tanársegédi az Újvidéki Egyetemen, ahol szeretettel fogadtak.

Többször próbáltam elmenekülni, de rájöttem: ha minden értelmiségi elhagyja Vajdaságot, az valóban tragédia lesz. Viszont egy életünk van nekünk, értelmiségieknek is. És ha én költő akarok lenni, ha írni akarok, ahhoz nekem igenis nem volna szabad azon gondolkodnom, hogy holnap tudok-e enni vagy sem. És kell egy stabil világ körülöttem, egy belső nyugalom. Nekem legalábbis, mert én ilyen alkat vagyok. A titói korszak olyan volt, amilyen. De lehetett azt gondolni, hogy a XX. század második

felében élünk. Most iskolákat építenek le, iszonyúan primitív dolgok tanúi vagyunk, elvesztettük a lépést Európával...

Az, hogy ittmaradtam, az ma már teljes mértékben vállalás. Mint a versemben is írtam, meg kell valósíthassam, hogy „naponta lenni mindig önmagam”. Ismétlem, nekem fontos az, hogy legyen egy szobám, ahol zenét hallgathatok, írhatok, legyen egy munkahelyem, legyenek szellemi társaim. És úgy gondolom, hogy mindannyian mélységesen meg vagyunk alázva azzal, hogy elemi anyagi gondjaink vannak. Ha én történetesen Japánba szeretnék utazni, miért ne tehetném?! Ha spórolni is kell rá, de azért tehessem. Ha én holnap a legszebb kalapot akarom megvenni a városban, tehessem. És ne csak én. Mindenki. A fizikai munkás is iskoláztathassa, öltöztethesse a gyerekét, úgy, ahogyan jónak látja.

A díj. Mit jelent neked?

– Nagyon örülök neki. Külön annak, hogy három költő volt a bírálóbizottságban. Akiket becsülök, akiket a barátaimnak mondhatok. Gerold nem költő, de a barátom. Ezt persze félre lehet érteni.

Viszont mi költők valójában szigorúak vagyunk egymáshoz, nem fogadjuk be közénk azt, akit nem tartunk költőnek.

S most még egy megszokott, „banális” kérdés: te miért írod a verseidet?

– Mindig a létezésemről és létezésünk minőségéről akartam gondolkodni.

Nos, hogy állnak a dolgok? Van remény?

– Természetesen van. Olyan időket élünk, amikor rettenetesen fontos az, hogy meg tudjuk őrizni az emberi méltóságunkat.

A beszélgetést FARKAS Zsuzsa készítette

Magyar Szó, Kilátó, 1997. V. 24.